

## NA ROZSTAJACH DRÓG. GDAŃSK MIĘDZY NIEMCAMI A POLSKĄ 1920-1939

W dniach 13-14 października 1997 r. odbyła się na Wydziale Filologiczno-Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego konferencja naukowa nt. „Na rozstajach dróg. Gdańsk między Niemcami a Polską 1920-1939”. Sesja zorganizowana została przez Wydział I Nauk Społecznych i Humanistycznych Gdańskiego Towarzystwa Naukowego, Instytut Historii Uniwersytetu Gdańskiego oraz Komitet Obchodów 1000-lecia Miasta Gdańska.

Po przywitaniu uczestników konferencji przez prof. Marka Latoszka, prezesa GTN oraz prof. Jana Szymańskiego, prodziekana Wydziału Filologiczno-Historycznego UG, obrady zainaugurował prof. Marian Mroczo (Uniwersytet Gdański) referatem pt. *Miejsce Wolnego Miasta Gdańska w stosunkach polsko-niemieckich 1920-1939*. Ukazał w nim główne uregulowania prawne, które zdecydowały o statusie międzynarodowym Wolnego Miasta Gdańska w okresie 1920-1939. Zwrócił uwagę na charakterystyczne cechy polityki mocarstw alianckich wobec Gdańska oraz na zależności występujące między sytuacją w tym mieście a stanem stosunków polsko-niemieckich, a także polityką prowadzoną przez rządy obu państw. Nawiązał też do licznych konfliktów polsko-gdańskich oraz przedstawił sytuację ludności polskiej w tym mieście.

Kolejny punkt obrad stanowił referat dra Jacka Rzeźniowieckiego (Uniwersytet Gdański) pt. *Wpływ polityki mocarstw na relacje polsko-gdańskie w latach 1920-1926*. Autor zarysował w nim działania Wielkiej Brytanii skierowane przeciwko włączeniu Gdańska do Polski. Przedstawił również stanowisko francuskie oraz stosunek państwa polskiego do sprawy Gdańska. Wskazał też na odmienności argumentacji stosowanej przez mocarstwa alianckie w dyskusji nad terytorialno-państwową przynależnością Gdańska.

Referat pt. *Wolne Miasto Gdańsk w kalkulacjach sojuszników Drugiej Rzeczypospolitej w obliczu zagrożenia pokoju międzynarodowego* wygłosił prof. Mieczysław Nurek (Uniwersytet Gdański). Ukazał w nim zabiegi dyplomatyczne mocarstw zmierzające do utrzymania pokoju w ostatnich latach przed wybuchem II wojny światowej. Dowodząc niezmienności polityki brytyjskiej wobec Wolnego Miasta Gdańska, ukazał nastroje oraz główne wydarzenia wpływające na atmosferę stosunków gdańskich, określanych mianem polsko-niemieckiej wojny nerwów. Zwrócił też uwagę, że wśród mocarstw-sojuszników Polski panowały tendencje do unikania podejmowania decyzji oraz spychania odpowiedzialności za kształt stosunków polsko-gdańskich na barki Gdańska i Rzeczypospolitej.

Po przerwie obrady wznowione zostały referatem prof. Zbigniewa Machalińskiego (Akademia Medyczna w Gdańsku) pt. *Działalność Mieczysława Jalowieckiego – Delegata Rządu RP w Gdańsku w latach 1919-1920*. Autor podkreślił w nim wielkie znaczenie działalności tego polityka dla Polaków w Gdańsku w okresie kształtowania się Wolnego Miasta oraz podejmowanych przez niego zabiegów na rzecz silniejszego powiązania tego miasta z Polską.

*Prasa polska w Gdańsku 1920-1939* to tytuł kolejnego referatu, wygłoszonego przez doc. Andrzeja Romanowa (Zakład Historii Gdańska i Dziejów Morskich Polski Instytut Historii PAN). Autor podkreślił w nim funkcję służebną prasy polskiej wobec środowiska polskiego w Wolnym Mieście Gdańsku. Wskazał też na czynniki sprzyjające oraz utrudniające swobodę publicystyki prasowej w Gdańsku, wpływ impulsów politycznych na publicystykę prasową oraz skalę uzależnienia jej od zasobów finansowych.

Zaprezentowane referaty wywołały ożywioną dyskusję. Prof. Jerzy Trzoska (Zakład Historii Gdańska i Dziejów Morskich Polski Instytut Historii PAN) zwrócił uwagę na specyfikę Gdańska oraz jego szczególną pozycję w dawnej Rzeczypospolitej. Zwrócił też uwagę na ukształtowaną w czasach pruskich antyhanzeatycką mentalność Gdańszczan jako naturalną reakcję na dokonane zmiany w sytuacji ekonomicznej i politycznej. Prof. Władysław Zajewski (Zakład Historii Gdańska i Dziejów Morskich Polski Instytut Historii PAN) zwrócił uwagę m.in. na propagandową rolę prasy w systemach totalitarnych. W dalszym toku dyskusji wskazywano na znaczenie prasy jako elementu indokryncji społeczeństwa (prof. M. Nurek), zwrócono uwagę na wyłaniające się dalsze

problemy badawcze (doc. A. Romanow). Podniesiono kwestię roli prasy w kształtowaniu mentalności społeczeństwa gdańskiego (dr G. Berendt, mgr K. Weiss).

Obrazy dnia następnego rozpoczął dr Bolesław Hajduk (Zakład Historii Gdańska i Dziejów Morskich Polski Instytut Historii PAN) referatem pt.: *Gdańska morska flota handlowa 1920-1939*. Omówił w nim autor problemy uprawnień Polski dotyczące żeglugi i organizacji floty handlowej w Gdańsku, a także strukturę przewozów i dynamikę jej rozwoju. Uwzględnił też ekonomiczno-finansowe i polityczne przyczyny występujących na przestrzeni lat 1920-1939 okresów koniunktury i dekonunktury gdańskiej morskiej floty handlowej.

Z kolei prof. Marek Andrzejewski (Uniwersytet Gdański) przedstawił referat pt.: *Zjawisko przemytu w Wólным Mieście Gdańsku*. Ukazał w nim złożoność tego procederu oraz jego uwarunkowania polityczne, kadrowe i finansowe. Ukazał jego charakterystykę towarową, główne szlaki przemysłowe, potencjalne obszary odbioru oraz straty na jakie narażony był z tego powodu skarb państwa polskiego.

Kolejny referat pt. *Bojkot polskiego tranzytu wojskowego w Gdańsku latem 1920 roku* przedstawił mgr Paweł Kosiński (Studium Doktoranckie UG). Autor naświetlił w nim znany skądinąd problem na podstawie nie wykorzystanych dotąd niemieckich materiałów archiwalnych.

Problematyce narodowościowej i społecznej Wolnego Miasta Gdańska poświęcił swoje wystąpienie dr Grzegorz Berendt (Uniwersytet Gdański). W interesującym referacie pt. *Starania „Ostjuden” o obywatelstwo Wolnego Miasta Gdańska* dokonał porównania zmian jakie zachodziły w sytuacji społeczno-prawnej Żydów w XIX i XX w. Podjął też próbę analizy czynników motywujących ludność żydowską, tzw. *Ostjuden* do emigracji oraz podejmowania starań o uzyskanie obywatelstwa Wolnego Miasta Gdańska.

Kolejny referat pt. *Kwestia utworzenia obozów dla polskich reemigrantów i emigrantów w Gdańsku w latach 1919-1921* zaprezentowała mgr Edyta Pustuła (Studium Doktoranckie UG). Autorka omówiła w nim działalność instytucji powołanych do opieki nad reemigrantami napływającymi do Gdańska, stosunek władz miasta wobec przybyszów oraz warunki pracy i stopień skuteczności pomocy udzielanej reemigrantom przez wyspecjalizowane placówki i organizacje jak: Komitet Pomocy Reemigrantom, Wydział Reemigracyjny Delegatury RP w Gdańsku, Urząd Emigracyjny.

Zagadnieniom Wolnego Miasta Gdańska w publicystyce Związku Młodych Narodowców poświęciła swój referat pt. *Problematyka Wolnego Miasta Gdańska w świetle publicystyki „Awangardy” i „Awangardy Państwa Narodowego” (1927-1939)* mgr Magdalena Nowak (Uniwersytet Gdański). Na podstawie analizy treści obydwu tytułów, przedstawiła ewolucję ich poglądów na problem Gdańska oraz niebezpieczeństwa agresji niemieckiej na Polskę. Wskazała też na zachodzące, zwłaszcza w latach 1938 i 1939, w publicystyce „Awangardy” związki między problemem Gdańska a sprawą stosunków polsko-niemieckich oraz polską polityką bałtycką.

Z kolei mgr Katarzyna Weiss (Studium Doktoranckie UG), wygłosiła referat pt. „*Swoi” i „obcy” w Wólным Mieście Gdańsku 1920-1939. (Zarys problematyki badawczej)*. Autorka przedstawiła zarys problematyki badawczej złożonych kwestii wpływających na kulturowy wizerunek Gdańska okresu międzywojennego. Zasygnalizowała też rolę mechanizmów stereotypizacji postaw i zdarzeń, generalizacji sądów oraz aspekty tradycjonalizmu i nacjonalizmu w nastrojach kształtujących się w Gdańsku stosunków między ludnością polską i niemiecką.

Jako ostatni wystąpił mgr Piotr Semków (Studium Doktoranckie UG), który przedstawił referat pt. *Przygotowania wojenne policji gdańskiej*. Autor skupił swoje rozważania na planach interwencji zbrojnej w Gdańsku na wypadek puczu, formach działań i uprawnieniach organizacji powołanych do ochrony Wolnego Miasta Gdańska. Przedstawił fakty świadczące o postępującej militarystyce gdańskiej policji, uzupełnionej przez siły SA i SS, oraz przygotowaniu jej do odegrania szczególnej roli w planowanym konflikcie z Polską. Nawiązał też do prowadzonego na szeroką skalę przemytu do Gdańska broni i ludzi (szczególnie funkcjonariuszy *Gestapo*) oraz przygotowa-

nia przez tajną policję państwową w Gdańsku specjalnej kartoteki osób (Polaków i rodzin polskich), którą wykorzystano później do przeprowadzenia czystek w czasie wojny.

W ożywionej dyskusji, w której udział wzięło ponad 25 osób (w tym również przedstawiciele byłej Polonii Gdańskiej), zwracano uwagę na dużą różnorodność prezentowanych problemów. Nawiązując do poszczególnych wystąpień autorskich wskazywano na zagadnienia wymagające dalszego ich pogłębienia.

Na zakończenie prof. Marian Mroczo dokonał podsumowania dyskusji oraz oceny przebiegu konferencji zapowiadając równocześnie, że jej materiały zostaną opublikowane w odrębnym tomie studiów.

*Magdalena Nowak*

### POLSKA I JEJ SĄSIEDZI W LATACH DZIEWIĘDZIESIĄTYCH POLITYCZNE I EKONOMICZNE ASPEKTY WSPÓLPRACY I INTEGRACJI

Rozwój wydarzeń na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych w Europie Środkowo-Wschodniej miał charakter unikatowy i bezprecedensowy. Znaczenie utraciły dawne struktury polityczno-gospodarcze i militarne. Transformacja ustrojowa w Polsce i sąsiednich państwach, pokojowe zjednoczenie Niemiec oraz rozpad ZSRR zapoczątkowały zasadnicze przeobrażenia w środowisku międzynarodowym Polski.

W osiem lat od chwili rozpoczęcia tych przemian uczestnicy konferencji naukowej: „Polska i jej sąsiedzi w latach dziewięćdziesiątych. Polityczne i ekonomiczne aspekty współpracy i integracji” próbowali określić stan i perspektywy stosunków Polski z sąsiadami. W konferencji zorganizowanej przez Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu Śląskiego przy współudziale Fundacji im. Friedricha Eberta, która odbyła się w Wiśle w dniach 25-27 października 1997 r. uczestniczyli naukowcy zainteresowani tą problematyką z wielu ośrodków akademickich z kraju i zagranicy (Kraków, Lublin, Warszawa, Wrocław, Poznań, Katowice, Budapeszt, Kolonia, Praga).

Konferencja rozpoczęła się od sesji plenarnej, którą otworzył prof. Włodzimierz Malendowski (Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu), mówiąc o uwarunkowaniach i celach polityki zagranicznej Polski po 1989 r. W trakcie wystąpienia autor podkreślił, iż elementem stałym w polskiej polityce zagranicznej są potrzeby i wymogi bezpieczeństwa państwa. Niezmienną pozostała racja stanu, lecz obecnie wyznaczają ją imperatywy wszechstronnego rozwoju. W trakcie dyskusji uczestnicy konferencji stwierdzili, że likwidacja Układu Warszawskiego dała Polsce wzmocnienie suwerenności państwa, lecz osłabiła stan bezpieczeństwa, stąd tak ważne wydaje się końcowe stwierdzenie prof. Malendowskiego, że polityka zagraniczna nie jest własnością żadnej władzy, a pewne priorytety muszą pozostać niezmiennie.

Dr Christian Meier (Federalny Instytut Studiów Wschodnioeuropejskich i Międzynarodowych w Kolonii) zapoznał zebranych z politycznymi aspektami stosunków niemiecko-polskich. Autor na wstępie podkreślił, że stosunki niemiecko-polskie po 1989 r. rozwijają się z niespotykaną do tej pory intensywnością. Jest to wynikiem wspólnej orientacji na budowanie pomyślnej przyszłości i rzeczowej współpracy. Wyrazem tej tendencji są – zdaniem Meiera – liczne wzajemne wizyty państwowe, konsultacje bilateralne, a także trójstronny dialog (Francja–Niemcy–Polska) oraz inne formy współpracy. Autor wyraził pogląd, że w interesie Niemiec i całej Europy leży przyjęcie Polski do Unii Europejskiej. Wzmocni to bezpieczeństwo Polski zarówno w wymiarze zewnętrznym, jak i wewnętrznym, da szansę rozwoju gospodarczego. W ten sposób Polska może zaistnieć także jako pomost (przyczółek) dla współpracy Niemiec z państwami bałtyckimi i przede wszystkim z Rosją. Istnieje również element zagrożenia i niepewności co do np.: kształtu polskiej